

Jukka Kekkonen – Toni Malminen

Lakimies
3–4/2024
s. 570–581

Keskustelua uudesta oikeustieteen tutkimuksen oppi- ja käsikirjasta sekä oikeustieteen tilasta ja tulevaisuudesta

Jäljempänä esitettävä dialogi on oikeushistorian professori emeritus Jukka Kekkonen (jäljempänä JK) ja tutkijatohtori, yliopistonlehtori, päätoimittaja Toni Malminen (jäljempänä TM) keskustelua Vastapainon 2023 julkaisemasta teoksesta *Oikeus ja sen tutkiminen*¹. Samalla sivuamme laajemminkin oikeustieteen tilaa ja tulevaisuutta. Ennen keskustelun aloittamista on syytä tiivistää teoksen sisältö niille, jotka eivät siihen vielä ole ehtineet tutustua.

Kirja jakautuu neljään osaan. Ensimmäinen niistä käsittelee oikeustutkimuksen lähtökohtia: tutkimuksen kohdetta, tiedonintressejä, tietoa, tutkimusetiikkaa ja metodin luonnetta. Osa II pureutuu syvemmälle oikeuden, oikeusfilosofian, moraalin ja oikeudellisten käsitteiden perusteisiin sekä lainopin ja oikeudellisen ratkaisun teoriaan. Lisäksi siinä on hyvä luku oikeudellisen systematisoinnin tavoitteista ja erityispiirteistä. Osa III on omistettu oikeuden ja yhteiskunnan suhteelle, jota lähestytään muun muassa oikeusrealismin ja yhteiskunnallisen oikeustutkimuksen lähestymistapojen ja menetelmien kautta. Teoksen päättävä osa IV on tiivis suomalaisen oikeustutkimuksen oppihistoria sen varhaisvaiheen käsitelainopista kohti hermeneuttista, yhteiskunnallista ja kriittistä oikeuden tutkimusta.

Teos on siis monipuolinen ja rikas kokonaisuus kenelle tahansa oikeuden tutkijalle. Se muistuttaa aihepiiriltään ja tarkoitukseltaan sellaisia suomalaisia oikeustieteen tieteenteorian klassikoita kuin Aulis Aarnion Laintulkinnan teoria (1989) ja Raimo Siltalan Oikeustieteen tieteenteoria (2003). Koska ensimmäinen näistä on jo 35 vuoden takaa ja jälkimmäinenkin ilmestyi yli 20 vuotta sitten, on uudelle oikeustieteellisen tutkimuksen luonnetta ja lähestymistapoja koskevalle esitykselle ollut hyvä paikka. Kirja voidaankin sijoittaa osaksi suomalaisen oikeustieteen metodiymmärryksen jatkumoa, johon kuuluvat Siltalan ja Aarnion teosten lisäksi muiden muassa Aatos Alasen Yleinen oikeustiede (1948²), Kaarle Makkosen Luentoja yleisestä oikeustieteestä (1978), Hannu Tapani Klamin tuotanto (muun muassa Ihmisen säännöt vuodelta 1983), Jaakko Husan väitöskirja

* *Jukka Kekkonen*, OTT, VT, professori emeritus, Helsingin yliopisto – *Toni Malminen*, OTT, LL.M. (Yale), tutkijatohtori, Tampereen yliopisto; yliopistonlehtori (oa.), Itä-Suomen yliopisto; päätoimittaja, *Defensor Legis*.

1. Pauli Rautiainen – Aura Kostianen – Visa Kurki – Niko Soininen – Tapio Määttä, *Oikeus ja sen tutkiminen*. Vastapaino 2023.
2. Alasen teoksesta ilmestyi 1965 toinen uudistettu painos nimellä *Yleinen oikeustiede ja kansainvälinen yksityisoikeus*.

Julkisoikeudellinen tutkimus. Tutkimus julkisoikeudessa harjoitettavan oikeusdogmatiikan metodologiasta (1995) ja Ari Hirvosen *Mitkä metodit?* (2011) sekä Juha Häyhän toimittama *Minun metodini* vuodelta 1997. Vielä lopuksi tähän perinteeseen voidaan liittää sellaiset oikeusteoreettisesti syvälliset tutkimukset, joita ei varsinaisesti ole kirjoitettu metodikirjoiksi mutta joista moni tutkimus on ammentanut inspiraatiota, kuten Kaarlo Tuorin Kriittinen oikeuspositivismi (2000) ja Oikeuden ratio ja voluntas (2007).

TM: Mikä on ensivaikutelmasi teoksesta?

JK: Teos on monella tapaa mielenkiintoinen. Kun perinteisesti oikeustieteen lähestymistavoista ovat kirjoittaneet hyvinkin kokeneet professorit, on tämä teos (Määttää lukuun ottamatta) varsin nuorten tai keski-ikäisten tutkijoiden yhteinen aikaansaannos. Hyvä niin. Tutkimuksen perusteista ei ole koskaan käyty liikaa keskustelua. Vaikka teos tuo uusia ja mielenkiintoisia tutkimuksellisia näkökulmia esille monipuolisesti, sitä vaivaa mielestäni tietynasteinen historiatomuus. Tämä puute näkyy ehkä eniten siinä, että 1970-luvun metodikeskustelut ja niihin liittynyt merkittävä tutkintojen uudistaminen eivät juuri näy tekstissä. Tuolloinhan oikeustutkimus monipuolistui ja niin sanotut oikeuden yleistieteet vahvistuivat tuntuvasti.

Kirjaa lukiessani mieleen nousivat kaksi Oikeus-lehdessä 2000-luvun alussa ollutta oikeustieteen tutkijoille suunnattua kyselyä, joissa kysyttiin, keiden oikeustieteilijöiden vaikutus on ollut voimakkain heidän tutkimustyössään.³ Molemmissa kärkeen nousivat oikeusteoreetikot ja aktiiviset tutkimukselliseen keskusteluun osallistuneet oikeustutkijat. Kymmenen kärkinimen lista (vuonna 2010) kannattaa nostaa tässäkin esille, koska eräät siinä esiintyvät nimet eivät nouse tässä kirjassa juuri esille. Vuoden 2010 kärki oli seuraava: Kaarlo Tuori, Martti Koskenniemi, Tapio-Lappi-Seppälä, Juha Karhu, Janne Kivivuori, Heikki Ylikangas, Jukka Kekkonen, Antero Jyränki, Aulis Aarnio ja Thomas Wilhelmsson. Listalla näkyy vuoden 2003 luetteloon verrattuna jo käynnissä ollut sukupolvenvaihdos.

Oma taustani on vahvasti oikeushistorian 1970-luvulta lähtien kehittyneessä tutkimusperinteessä, jonka olen sittemmin nimennyt kontekstuaaliseksi. Sen keskiössä on oikeudellisen muutoksen analyysi, johon pyrittäessä yhteiskunta- ja historiatieteen lähestymistavat ovat fundamentaalisen tärkeitä. Puhun mieluummin lähestymistavoista ja varaan termin ”metodi” teknisempään käyttöön. Metodi viittaa siis siihen, millaisilla kvantitatiivisilla tai kvalitatiivisilla menetelmillä aineistoa käsitellään.

3. Ks. Anne Alvesalo – Janne Kivivuori – Mikael Koillinen, Oikeuden nykytutkijoihin eniten vaikuttaneet henkilöt. *Oikeus* 2/2003, s. 163–169 ja Anne Alvesalo – Päivi Honkatukia – Janne Kivivuori – Sakari Melander, Oikeuden nykytutkijoihin eniten vaikuttaneet henkilöt 2010. *Oikeus* 3/2010, s. 269–277.

Oikeudellisen muutoksen kontekstit voidaan rakentaa eri tavoin. Tarkasteltavassakin teoksessa tuodaan esille niin sanottu perinteinen erottelu aatteelliseen ja rakenteelliseen selittämiseen, joka 1980-luvulla herätti paljon keskustelua samoin kuin sille kritiikkinä joskus tarjoiltu ajatus ”oikeuden suhteellisesta itsenäisyydestä”. Tätä kautta tullaan tutkimuksen koulukuntaisuuden kysymyksiin, jotka tulevat esille kaikessa oikeus- ja muussakin tutkimuksessa, jossa havaittuja ilmiöitä pyritään selittämään oikeudellisen sfäärin ulkopuolelta käsin.

Oikeushistorian oppiaineessa Ylikankaan introdusoimiin ajatuksiin kuuluivat 1970-luvulta lähtien vertailut itsestään selvänä ja välttämättömänä osana tutkimusta samalla tavoin kuin oikeudellisen muutoksen selittäminen toimijoiden intressien kautta yhteiskunnan rakenteellisiin ja muihin valtakuvioihin liittyvänä seikkana. Mitään determinismiiä ei tämän lähestys- ja selittämistapaan liittynyt: jokaisessa tutkimuksessa lähteet ja empiria ratkaisivat sen, millaisiin tuloksiin päädyttiin.

Myös oikeushistoriassa, samoin kuin muillakin tieteenaloilla, vertaileva tutkimus niin ikään on koulukuntaista. Se näkyy erityisesti siinä, miten havaintoja koskevat selitykset ja kontekstit rakennetaan. Oikeustutkimuksen piirissä vertailuista usein uupuvat yhteiskuntatieteelliset (erityisesti sosiologiset ja politologiset) näkökulmat, jotka laventavat ja syventävät vertailevia analyyseja.

TM: Oma vaikutelmani teoksesta on myönteinen. Viime vuosinahan on käyty aktiivisia keskusteluita muun muassa lainopin ja oikeuden yhteiskunnallisen tutkimuksen suhteesta sekä oikeustieteen kansallisuudesta ja kansainvälisyydestä. Yksi kirjan lukutapa onkin pohtia, mitä teos kertoo nykypäivän suomalaisesta oikeustutkimuksesta. Silmiinpistävää tässä suhteessa on, että lainopin rooli on vähemmän hallitseva. Aarnion Laintulkinnan teoria (1989) oli eräänlainen lainopillisen tulkinnan ja oikeudellisen ratkaisun filosofinen rekonstruktio. Kukaan ei ole pystynyt tekemään tätä filosofisesti terävämmin kuin nyt keskuudestamme jo poistunut Aarnio, mutta on selvää, että Aarnion erittely kuvaa enää osaa suomalaisesta oikeudellisesta tutkimuksesta.

Siltalan Oikeustieteen tieteenteoriassa (2003) tuli jo esille, että oikeustieteessä on erilaisia lähestymistapoja ja tulkintamatriiseja, mutta siinäkin lainopillinen tutkimus dominoi esitystä. Oikeus ja sen tutkiminen on selkeämmin monitieteisen lähestymistavan kuvaus, mitä selittävät myös kirjoittajien erilaiset koulutustaustat. Koska näiden kolmen teoksen painotukset ovat erilaisia, säilyvät Aarnion ja Siltalan teokset edelleen lukemisen arvoisina.

Teoksen luomaa kuvaa suomalaisesta oikeustieteestä 2020-luvulla voi mielestäni kuvata muutamalla luonnehdinnalla: oikeustutkimus on kansainvälisempää, monitieteisempää ja metodisesti monipuolisempaa kuin koskaan. Samalla ala ja suomalainen oikeuskulttuuri laajemminkin ovat fragmentoituneempia kuin esimerkiksi omina opiskeluaikoinani 2000-luvun alussa. Tutkimus on kansainvälisempää, kun yhä suurempi osa tutkijoista haluaa julkaista tai vähintäänkin kokee olevansa pakotettu julkaisemaan maailmalla. Tämä näkyy jo väitöskirjoissa

mutta erityisen korostuneesti post doc -vaiheen tutkijoissa, joilta pätevytyminen edellyttää lähes säännömukaisesti kansainvälistä tuotantoa.

Tutkimuksen monitieteisyydestä keskustelun kohteena oleva kirja antaa monia hyviä esimerkkejä. Esimerkiksi ympäristöoikeuden tutkijoille kiinnostavimmat yhteistyökumppanit saattavat löytyä luonnon- ja ympäristötieteiden piiristä. Moderni perhe- ja jäämistöoikeustutkimus saattaa syntyä osana neurotieteiden ja vanhuustutkimuksen verkostoa pikemminkin kuin Wittgenstein-tutkijoiden inspiroimana. Oikeuden yhteiskunnallinen tutkimus nojaa uuden oikeusrealismin hengessä usein kriminologiaan, sosiologiaan tai muihin yhteiskuntatieteisiin. Ja niin edelleen. Monitieteisyys tekee tutkimuksesta metodisesti monipuolisempaa ja luo samalla haasteen lainopille.

Monet näistä trendeistä ovat epäilemättä hyviä. Kansainvälinen, monitieteinen ja metodisesti innovatiivinen tutkimus menestyy todennäköisesti kansainvälisissä ja kotimaisissa rahoitushauissa paremmin kuin puhtaasti kansalliseen näkökulmaan nojaava perinteinen lainoppi. Tosin teoksen lainoppia käsittelevät jaksot osoittavat, ettei sekään ole mikään valmis sapluuna: esimerkiksi kirjan ajatus oikeuden verkosto- ja kudosmaisuuudesta on hyvä lisäys esimerkiksi Aarnion esityksiin.

Edellä kuvatut kehityskulut synnyttävät kaksi ilmiötä, jotka eivät välttämättä ole pelkästään myönteisiä. Suomalainen oikeustiedeyhteisö lähes väistämättä sirpaloituu. Jos nuori, mahdollisesti ei-juristitaustainen tutkija tulee alalle kansainvälisen monitieteisen ympäristötutkimuksen tai vastaavan kautta, hänen näkökulmansa oikeuteen ja oikeustieteeseen on todennäköisesti hyvin erilainen kuin suomalaisen siviilioikeuden lainopillisesta perinteestä ammentavan juristin: lukijakunta, menetelmät, auktoriteetit ja ajankohtaiset keskusteluteemat saattavat olla aivan eri maailmasta. Vanhassa yhtenäiskulttuurissahan vielä 2000-luvun alussa lähes kaikki aloittivat Aarniosta ja Tuorista sekä Ronald Dworkinista, Robert Alexystä tai Duncan Kennedystä ja vastaavista sekä osallistuivat yhteiseen suomalaisen oikeustieteen tutkimuksen traditioon. Tuleekin olemaan kiinnostavaa seurata, miten tällainen fragmentaatio vaikuttaa esimerkiksi Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen tapaisten oikeuskulttuuria vaalivien yhteisöjen asemaan. Löytävätkö toimintaan nuoret tutkijat, joiden kiinnostavimmat akateemiset foorumit ovat maailmalla?

Toinen ilmiö, josta olen hieman huolissani, on oikeustieteen ja tutkijan uran mahdollinen eriarvoistuminen. Suomessahan on pitkään ollut kaksi oikeustieteen tutkijan arkkityyppiä. Yhtäältä ovat nuoret tutkijat, jotka tähtäävät akateemiselle uralle heti hyvän tutkielman kirjoittamisen jälkeen, toisaalta ovat käytännön oikeuselämässä palvelevat, jotka jossain uransa vaiheessa haluavat kirjoittaa väitöskirjan ja saattavat myös harkita akateemista uraa. Jos ensimmäiseen ryhmään kuuluva kiinnittyy heti aluksi kansainväliseen monitieteiseen tutkimusryhmään ja pääsee mukaan yhteisjulkaisuihin ja niin edelleen, hänestä saattaa muutamassa vuodessa kouliintua kansainvälisen tason tutkija, joka tun-

tee julkaisukäytännöt ja rahoitushakemukset sekä muut akateemisen maailman salat. Toinen taas saattaa puurttaa vuosikymmenen etätöissä suomenkielistä monografiaa tiedostamatta, mitä haasteita urakehityksen tielle voi tulla, jos näitä muita valmiuksia ei ole. Onko pakko hyväksyä, että meillä on jatkossa kahden kerroksen tutkijoita? Joka tapauksessa ohjaajien velvollisuus on antaa realistinen käsitys nykypäivän akateemisesta maailmasta ja sen vaatimuksista.

TM: Herättikö teos kriittisiä reaktioita? Millaisia?

JK: Kyllä, kirjassa on myös joitain kritiikille alttiita valintoja, sekä teknisiä että lähestymistapoihin liittyviä. Yksi selvä puute on kirjasta puuttuvat asiasana- ja henkilöhakemistot, jotka olisivat olleet erityisen tärkeitä, kun kirjassa esiintyy suuri määrä tutkijoita. Toiseksi: teoksessa esiintyy lukuisia käsitteitä ja ilmiöiden nimiä (vaikkapa ”housuroolikielto”), joita 90 prosenttia kirjan lukijoista ei tunne. Tekstissä on siis mukana hiukan sisäänpäin lämpiävää pienen piirin keskustelua.

Teknisten seikkojen lisäksi myös teoksen sisällössä on aihetta joillekin kriittisille huomioille. Tekijät kuvaavat sympaattisesti yhteistyöprosessin, jonka tuloksena kirja on syntynyt. Silti teoksesta välittyy – tunnistettavasti – kirjoittajien omat taustat ja kokemukset tutkijoina. Se heijastuu myös aihealueiden painopisteiden fokusoinnissa ja niiden pituudessa. Ajoittain tarkastelu menee liiaksi detaljien tasolle – vieläpä teemoissa, jotka eivät välttämättä ole minkään oikeustutkimuksen alueen ytimessä.

Kirjassa viitataan Pierre Bourdieun tapaan tulkita erilaisia valtapelejä yhteiskunnassa. Hyvä niin. Myös tässä teoksessa olisi ollut itsereflektiolle sijaa: kirjassa esiintyvien tutkijoiden ansioiden painotus ei ole kaikilta osin kohdallaan. Hiukan kärjistäen gradun tekijä saattaa saada saman huomion kuin tietyn oppialan merkittävä professori. On oikeutettua asettaa kysymys, ovatko valtapelit tiedostamattomasti vaikuttaneet joihinkin kirjan painotuksiin?

TM: Mainintasi akateemisen tutkimuksen valtapeleistä ja eri tutkijoiden saamista huomiosta on hyvä. Myös suomalaista oikeustiedettä olisi kiinnostava eritellä tieteen sosiologian näkökulmasta. Yksi ilmiö on politiikasta tuttu bandwagon-ilmiö. Myös akateeminen yhteisö on taipuvainen seuraamaan tutkijoita, joita pidetään tietyllä hetkellä ”kuumina”. Muistan opiskeluaikajani, miten Jacques Derrida nousi yhtäkkiä auktoriteetiksi, jolla tuntui olevan totuuden avaimet oikeusfilosofian, väkivallan, demokratian ja jopa oikeushistorian visaisimpiin kysymyksiin. Samoin 1970-luvulla oli omat auktoriteettinsa, joista suuri osa tutkijoista luopui nopeasti vuosikymmenen loppuun mennessä. Tutkijoiden saama vaihteleva ja epätasaisesti jakautuva huomio on myös memento mori meille kaikille: akateemisenkaan uran takia ei kannata polttaa itseään loppuun. Harvan tutkijan tuotanto jättää suurta jälkeä tieteen historiaan. Joidenkin tieteen tutkimusten mukaan suurta osaa tutkimuksesta ei siteerata juuri koskaan, kun taas pieni viipale kerää suuria viittausmääriä. Akateeminen maailma onkin melko hierarkkinen – ”winner takes it all”.

JK: Kirja on lisäksi valitettavan historiaton: suomalaisen oikeustieteen, myös oikeustieteen opetuksen, murrokset 1960-luvun lopulta jäävät huomiotta. Eri-tyisen tärkeä oli 1970-luvun lopun opintouudistus⁴, jolla oikeuden yleistieteiden asemaa vahvistettiin. Helsingissä esimerkiksi ensimmäisen syksyn opintoihin tuli 30 tunnin luennot sisältävä opintojakso Johdatus yhteiskuntatieteisiin ja yhteiskunnan rakenteisiin. Sosiologian, politologian ja oikeussosiologian perusteet. Vedin kurssin yhdessä Lars D. Erikssonin kanssa. Muutos tuli näky-mään esimerkiksi oikeushistorian nousuna suosituksi oppiaineeksi ja osaksi tutkimuksen ja tutkijankoulutuksen kärkijoukkoa, jossa se on edelleen. Oikeus-historian oppiaine kannatteli Helsingin yliopistossa eräitä muita oikeuden kon-tekstitieteitä usean vuosikymmenen ajan. Esimerkkinä voidaan mainita se, että kolme oikeushistorian oppiaineessa tutkijankoulutuksen saanutta väitteli lopulta (1990-luvulla) oikeussosiologian oppiaineessa (Kevät Nousiainen, Jussi Pajujoja, Kaijus Ervasti).

Historiallisen näkökulman puutteen vuoksi – oletan – kirjaa ei ole lainkaan tai riittävästi rakennettu sen perustavan erottelun varaan, tutkitaanko oikeutta niin sanotusti ”oikeudellisen sfäärin” (termi, jota käytettiin erityisesti 1980- ja 1990-lukujen keskusteluissa) sisällä vai sen ulkopuolelta. Varsinkin Antero Jyränki pohti tätä aspektia monipuolisesti ja syvällisesti. Niin sanottujen oi-keuden yleis- tai kontekstitieteiden näkökulma on ensi sijassa ulkopuolinen. Tämä koskee sekä yhteiskuntatutkimuksen että historiantutkimuksen avaamia näkökulmia. Tämä jaottelu olisi voinut tuoda ryhtiä teokseen, joka hajoo kovin fragmentaariseksi yhteiskunnallisen oikeustutkimuksen esittelyssä.

Teoksen kuvaukset vertailevan tutkimusotteen mahdollisuuksista ja käytöstä jäävät luvattoman pinnallisiksi – ehkä siksi, että oikeuden ulkoinen näkökulma loistaa poissaolollaan. Kuitenkin vertaileva (historiallinen) sosiologia ja polito-logia ovat tieteenaloja, joissa vertailevan tutkimuksen teorioiden ja käytäntöjen pohdinta on huomattavasti syvällisempää ja monipuolisempaa kuin erilaisissa vertailevan oikeustieteen varianteissa. Tekstissä korostuu oikeusvertailun norma-tiivinen ulottuvuus, joka rajaa sen kysymyksenasettelua. Kuitenkin vertailevan tutkimuksen perusideat ovat oikeuden ulkopuolisen tarkastelijan kysymyksen-asetteluja, joissa asetetaan samanlaisia kysymyksiä kuin historia- ja yhteiskun-tatieteessä muutoinkin.

Kirjassa myös oppiaineet jäävät liian vähälle huomiolle. Oikeusteorian ohella oikeushistoria saa sentään jonkin verran tilaa. Kontekstuaalinen oikeushisto-ria, jonka nimenä lanseerasin Suomessa, kuvataan kuitenkin osin vajavaisesti. Sen tärkeisiin metodologisiin lähtökohtiin kuuluu aina sen selvittäminen, ketkä oikeudellisia muutoksia ajoivat (ja millä perusteilla) ja ketkä niitä vastustivat (ja miksi). Ilman tätä toimijoiden näkökulmaa, jonka kautta päästään pureutu-

4. Ks. Jukka Kekkonen, Oikeushistoria ja oikeustiede – Tutkinnonuudistuksen herättämiä ajatuk-sia. LM 7/1996, s. 1073–1077.

maan eri yhteiskuntaryhmien tavoitteisiin ja intresseihin, jää kontekstuaalisen oikeushistorian kuvaus vajaaksi. Valtava määrä kirjassa esitetyistä tieteidenvälisyyttä tai monitieteisyyttä kuvaavista esimerkeistä voisi olla tutkimusta, joka on kontekstuaalista oikeushistoriaa. Oikeushistoria onkin ainakin Helsingissä ollut ainoa oikeuden yleistiede, joka on tuottanut runsaasti graduja vuosikymmenestä toiseen. Väitöskirjoja on valmistunut oikeushistorian ohella kiitettävästi myös oikeusteorian oppiaineessa.

Teoksen yhteiskunnallista oikeustutkimusta käsittelevää osiota olisi voinut ryhdistää se, että olisi eroteltu tutkimukselliset lähestymistavat (paradigmat, koulukunnat) menetelmistä, joita tutkimuksissa sovelletaan. Ensin mainittu viittaa kysymyksenasetteluun ja tutkimusasetelmaan, kun jälkimmäisessä puolestaan on kyse määrällisten tai laadullisten menetelmien käytöstä. Erottelu on todella tärkeä kaikessa oikeustutkimuksessa.

Historiallista kriminologiaa käsittelevä jakso on ihmetystä herättävän vajaa. Siitä puuttuvat yhteydet Heikki Ylikankaan akatemiaprofessorina vetämään paljon tutkimusta tuottaneeseen projektiin rikollisuuden historiasta. Alan klasikoista ei Veli Verkon nimi esiinny tekstissä, ja ihmetystä herättää myös Tapio Lappi-Seppälän kontribuutioiden unohtaminen. Myös historiallisen kriminologian yhteydet oikeushistorian oppiaineeseen ovat olleet vahvat, ja sen olisi pitänyt tulla esille kirjassa.

Teoksesta löytyy iso joukko kerta kaikkiaan kummallisia lausumia. Esimerkiksi Johanna Niemen väite, että sosiologia olisi menetelmätiede! Kukaan itseään kunnioittava sosiologi ei allekirjoita tätä virheellistä väitettä. Ei suorastaan virheellinen, mutta melkoisen outo on Ditlev Tammin ja Kjell-Åke Modeerin (erinomaisia tutkijoita molemmat) nostaminen yhteiskunnallisesti suuntautuneen oikeushistorian esimerkeiksi. Tässä kohtaa esimerkiksi Heikki Ylikangas kyllä edustaa huomattavasti runsaammalla tuotannollaan tätä lähestymiskulmaa.

Lähdekritiikkiä esiteltäessä olisi lähdepositivismin käsite ollut hyödyllinen. Sillä viitataan tutkimustapaan, jolla erilaisia lähteitä kuvataan ilman tulkintaa tai jossa virallislähteiden tekstit otetaan automaattisesti totuudellisina. Lainvalmisteluunkin liittyy se, että olisi tärkeä korostaa, että lähteisiin usein kirjoitetaan sellaisia perusteluja, joiden oletetaan vievän parhaiten haluttuja tavoitteita eteenpäin. Juuri lainvalmistelijoiden näkemysten kriittinen lukeminen ja mahdollinen kyseenalaistaminen näyttäytyvät vaikeana auktoriteettiuskoisille oikeustieteen opiskelijoille.

TM: Siinähan tulikin teräviä kriittisiä havaintoja. Itse voisin nostaa esiin yhden – ei ehkä kriittisen vaan jatkokeskustelua kaipaavan – seikan. Olen tyytyväinen siihen, että oikeushistoria saa teoksessa niin vahvan roolin. Sen lähestymistapojen kuvaus on myös monipuolista ja ammattitaitoista. Nämä osuudet ovat merkittävä panos suomalaiseen oikeustieteen metodikeskusteluun.

Oma kokemukseni silti on, että suuri osa oikeustutkijoista mieltää oikeushistorian omaksi erilliseksi disiplinaikseen, jota pieni joukko oikeushistorioitsijoita

tutkii omilla menetmillään – toisin kuin oikeusteorian, jota ajatellaan kaiken oikeustutkimuksen teoreettisena peruskivenä. Kun oikeushistoria vieläpä on melko pieni oppiaine tehtävä- ja nimiketasolla, tulee olemaan haastavaa ylläpitää elinvoimaista oikeushistoriallisen tutkimuksen perinnettä, kun nyt huipulla oleva sukupolvi siirtyy pois.

Oikeushistorian voisi kuitenkin nähdä paitsi erityisenä omiin lähteisiinsä ja menetelmiinsä keskittyvänä tutkimusalana myös kaikessa oikeudellisessa tutkimuksessa ja ajattelussa mukana olevana ulottuvuutena, koska oikeus on jatkuvassa muutoksen tilassa. Nietzsche ajatteli länsimaisen ajattelun taantuneen Sokrateen ja Platonin myötä, kun esisokraattisten ajattelijoiden ”kaikki virtaa”-historiallisuus sai tehdä tilaa etenkin Platonin pyrkimykselle tavoittaa ajattomia ja muuttumattomia muotoja ja ideoita. Esimerkiksi monella tapaa hieno Laintulkinnan teoria -teos on jossain määrin platonilainen visio oikeustieteestä ja oikeudellisesta tulkinnasta.

Kaiken historiallistaminen olisi erityisen hedelmällinen tällaisena aikana, kun kansainvälisiä keskusteluja vuosina 1975–2008 hallinnut uusliberalistinen ajattelu ja sen kritiikki ovat vaihtuneet joksikin uudeksi aikakaudeksi, jolla ei vielä ole nimeä. Sille tyypillisiä ilmiöitä ovat muiden muassa valtiovetoinen strateginen kapitalismi ja kestävyuden tai vastuullisuuden imperatiivi, joka on alkanut vaikuttaa jo lähes kaikilla oikeuselämän aloilla. Näitä aloja ovat ympäristö, yhtiöt, sopimukset, verotus, rahoitus ja niin edelleen.

Itse näkisin, että historiallinen sensitiivisyys muutokselle ja sen ajureille on yhtä tärkeä työkalu kaikelle tutkimukselle kuin oikeusteorian tarjoamat näkökulmat (sinänsä vastakkainasettelua ei kannata liioitella: esimerkiksi Kaarlo Tuorin tuotannossa historia ja teoria ovat usein molemmat kauniisti mukana). Tätä lainopin ja oikeastaan kaiken oikeustutkimuksen historiallisuutta olisi voinut eritellä vielä laajemmin. Jopa tulevaisuuteen suuntautuva *de lege ferenda* -tutkimus edellyttää herkkyyttä menneelle oikeudelle, sen nykyisille jännitteille ja tulevaisuuden trendeille. Nämä ovat myös oikeushistorian ulottuvuuksia; se ei ole pelkästään vanhojen lähteiden tutkimista arkistoissa ja historiallisten anekdoottien välittämistä nykypolville, kuten ei-oikeushistorioitsijat joskus tuntuvat ajattelevan. Hyvä kotimainen esimerkki oikeuden historiallistamisesta on Koskeniemen siirtymä 1990-luvun lopulla oikeusteoriasta ja kielifilosofiasta kohti aatehistoriaa, mistä on sanottu alkaneen kansainvälisen oikeuden tutkimuksen ”historiallinen käänne”. Samanlainen olisi paikallaan monilla muillakin oikeudenaloilla.

Ei ole mielestäni sattumaa, että juuri kansainvälisen oikeuden tutkija Koskeniemi sai tällaisen käänteen aikaan, ei ammattihistorioitsija. Tietyn oikeudenalan historiallistaminen vaatii, että tutkija on ensin syvällä tuon oikeudenalan keskusteluissa ja ymmärtää alaa sisältäpäin ennen kuin alkaa historiallistaa sitä. Pitää ymmärtää profession omat jännitteet ja huolenaiheet, jotta sitä pystyy puhuttelemaan tavalla, joka vastaa eksistentiaaliin huolenaiheisiin, mikä ei tieten-

kään tarkoita, etteikö tarvittaisi myös oikeustutkimuksen ulkopuolelta tulevaa kriittistä historiallista analyysia. Esimerkiksi Linda Colleyn *The Gun, the Ship, and the Pen: Warfare, Constitutions, and the Making of the Modern World* on hyvä esimerkki perustavanlaatuisesta valtiosääntöhistorian uudelleenajattelusta, minkä lienee osittain tehnyt mahdolliseksi se, että Colley tuli alalle johtavana historioitsijana, joka ei ollut aiemmin tutkinut perustuslakeja ja niiden syntytaustaa ja joka sai siten aiheeseen tuoreita näkökulmia.

TM: Mihin suuntaan suomalaista oikeustutkimusta pitäisi mielestäsi jatkossa kehittää?

JK: Annetaan kaikkien kukkien kukkia. Etenkään laadukasta perustutkimusta ei saa unohtaa. Kannan huolta 2000-luvun yliopistolitiikan vaikutuksesta tutkimuksen laatuun. Tarkasteltava teos on huomattava poikkeus viime vuosikymmenten trendeistä. Yliopistojen opetuksessa yleis- tai kontekstiteiteiden panos on nimittäin supistunut huolestuttavasti. Jos niillä ei ole riittävää asemaa tutkinnoissa ja tehtävien resursoinnissa, heijastuu se opetukseen ja tutkimukseen sekä myös tutkintojen laatuun. Oikeuden kontekstiteieteissä pitäisi huolehtia riittävästä gradujen tuotannosta, joka samalla on edellytys väitöskirjatutkijoiden rekrytoinnille.

Oikeuden kontekstiteieteet tuovat myös yhteiskunta- ja historiatieteelliset lähestymistavat oikeustieteeseen. Ilman niitä tutkimukset ja tutkimus menettävät merkittävän osan niistä selvistä edistysaskelista, joita oikeustiede on ottanut 1970-luvulta lähtien.

TM: Omasta näkökulmastani oikeustutkimuksen tila on monessa suhteessa parempi kuin koskaan. Monet nuoret tutkijat ovat kansainvälisempiä kuin edelliset sukupolvet olivat samassa uransa vaiheessa. Tutkimus on myös metodisesti monipuolista. Myös laadukasta käyttöjuridiikkaa julkaistaan edelleen.

Tietty jännite kuitenkin edelleen vallitsee kansallisen ja kansainvälisen tutkimuksen sekä opetuksen välillä – jännite, jollaista ei synny esimerkiksi luonnontieteissä, joita oikeustiedekin yhä selvemmin jäljittelee tutkimusryhmineen. Onko oikeustieteellisen koulutuksen perimmäinen tavoite edelleen kouluttaa juristeja suomalaisen yhteiskunnan tarpeisiin vai onko tämä liian nurkkakuntainen missio? Jos tämä edelleen on päätavoite, miksi oikeustieteellinen tutkimus kuitenkin tähtää lähinnä antamaan panoksensa erilaisiin kansainvälisiin akateemisiin keskusteluihin, joita Suomessa ei välttämättä edes tunneta, ja opetuksen arvostus on matala esimerkiksi tehtävien täytöissä? Jos taas oikeustieteen tehtävä on ensisijaisesti osallistua kansainvälisiin tieteellisiin debatteihin, miksi eri tiedekuntien ja laitosten tehtävä rakenne näyttää edelleen pitkälti rakentuvan juristin yleistutkimuksen opetusvaatimusten mukaan, ei kansainvälisten tiedekeskustelujen painotusten? Esimerkiksi Yhdysvaltojen johtavassa oikeustieteen tutkimus- ja opetusyksikössä Yale Law Schoolissa ei koskaan ole pyritty rakentamaan saksalaishenkistä tiedekuntaa, jossa olisivat edustettuina kaikki oikeusjärjestelmän lohkot. Sen sijaan tiedekuntaan on palkattu lupaavimpina pidettyjä tutkijoita,

joille on sitten annettu tehtäväksi myös opettaa eri aloja, joita juristin ammatissa vaaditaan. Esimerkiksi oikeusfilosofi Dworkin opetti Yalessa kansainvälistä kauppaoikeutta; filosofi Jules Coleman, jolla ei edes ole juristinkoulutusta, on puolestaan vuosia opettanut vahingonkorvausoikeutta. Tämä on johdonmukaista tutkimuspainotteisuutta, joka myös mahdollistaa kriittisen massan luomisen, kun voidaan palkata vaikkapa 15 lupaavinta valtiosääntöteoreetikkoa, jotka voivat rakentaa maailmanluokan koulukunnan tai tutkimusinstituutin. Nyt suomalaiset koulutusyksiköt näyttävät jossain määrin liikkuvan samaan suuntaan, mutta silti tehtävä rakenne periytyy osittain saksalaisen systemaattisen oikeusjärjestelmän ihanteen ajoilta. Tämä synnyttää mielestäni hieman epäselvän tilanteen sen osalta, mihin olemme pyrkimässä. Ihannetilanteessa yksiköt kilpailisivat parhaista opiskelijoista esimerkiksi huippututkimuksella tai vahvalla panostuksella opetukseen. Myöskään tutkijan uraa suunnittelevan näkökulmasta ”annetaan kaikkien kukkien kukkia” ei aivan riitä missioksi, koska tehtävien täydessä ja vastaavissa joudumme vertailemaan erilaisia hakijoita, mikä edellyttää jonkinlaista kannanottoa siihen, millaista tutkimusta eniten arvostamme. Nyt on mielestäni vaikea hahmottaa, mihin kannattaa panostaa, jos haluaa edetä tutkijan uralla. Monet ovat toki minullekin painottaneet, että opetukseen panostaminen ei kannata.

Toinen jännite liittyy tutkimusten julkaisuformaattiin. Luonnon- ja taloustieteissä sekä monissa yhteiskuntatieteissä artikkeli on nykyisin johtava julkaisumuoto. Suomessakin on merkkejä siirtymisestä artikkelipainotteiseen julkaisemiseen. Silti edelleen ilmestyy saksalaisten habilitaatiotöiden hengessä kirjoitettuja väitöskirjoja ja monografioita. Näiden julkaisumuotojen taustalla on osittain erilainen käsitys tieteestä – vinhasti etenevä tieteellinen keskustelu artikkeleineen ja niiden tiiviine abstrakteineen versus vuosikausia kestävä aiheen haltuunotto ja tulosten yksityiskohtainen esittely saksalaisen systemaattisen tieteenihanteen hengessä. Kokemukseni mukaan oikeustiede yhteisö on hieman jakautunut sen mukaan, kumpaa muotoa kukakin pitää ihanteenaan. Elämmekö jonkinlaisessa taitekohdassa, jossa uudenlainen tieteenihanne on lyömässä läpi mutta ei ole vielä täysin kyennyt syrjäyttämään vanhaa? Itse näen molemmilla olevan paikkansa, mutta pohtia voidaan, olisivatko laajat monografiat luontevampia väitöksen jälkeisellä uralla, kun paine nopeampaan väittelyyn lisääntyy ja suunta on kohti kolmivuotista väitösprosessia. Se on lyhyt aika 500-sivuiselle monografialle, jos tällaisia edelleen halutaan tuottaa.

TM: Yksi tällaisen teoksen tehtävistä on epäilemättä helpottaa nuorten väitöskirjatutkijoiden matkaa oikeustieteellisen tutkimuksen tiellä. Myös tohtorinkoulutukseen kohdistuu muutospaineita. Vaatimuksia ollaan tietävästi keventämässä, ja uusissa tohtorinkoulutuspiloteissa rahoitusta annetaan kolmeksi vuodeksi. Tämä on rahoituskausi, mutta on vaikea välttyä ajatukselta, että taustalla häämöttää tavoite noin kolmen vuoden tohtorinkoulutuksesta. Mitä ajatuksia nämä uudistukset herättävät?

JK: Jo aikaisemmin viittasin niihin huoliin, joita viime vuosikymmenten yliopistopolitiikka on herättänyt. Tiivistäen sanottuna määrälliset tavoitteet ohittavat liian usein laadun. Näin on yhtä lailla hallituksen ”tuhannen tohtorin pilotissa” kuin tavoitteissa kouluttaa 50 % tai jopa 70 % ikäluokasta yliopistoissa tai ammattikorkeakouluissa.

Yliopistomaailman pahimpia vitsauksia nykyään on vallan keskittäminen johtajille (rehtorit, dekaanit), jotka pääsevät orkestroimaan myös kaikki tärkeimmät rekrytoinnit. Tällainen ”joustavaksi” muuttunut rekrytointisysteemi aiheuttaa moraalikatoa ja lisää epävarmuutta. Vanhoina – ei kaikilta osin nykyistä parempina tietenkään! – aikoina oikeustieteestä väitellyt tiesi melkoisella varmuudella pääsevänsä jossain vaiheessa hakemaan jotain virkaa. Nykyään on toisin. Leikkaukset ja professuurien tehtäväalojen muutokset ovat arkipäivää. Epävarmuus ja siihen valitettavan usein kytkeytyvä epäoikeudenmukaisuus ovat huono alusta luovalle ja innovatiiviselle tutkimukselle.

Nuorten tutkijoiden – tutkitusti erityisesti naisten – kannalta erittäin ongelmallisia ovat myös lisääntyneet kutsut tehtäviin. Kun vielä tenure track -systeemi – jonka laillisuuttakin nyky muodossaan on epäilty – on valitettavasti laajentunut, on perinteisten akateemisten kilpailtujen professuurien määrä romahtanut.

Oman kriittisen kommenttinsa ansaitsee myös tohtorinkoulutuksen byrokraatisoituminen loputtomine raportteineen ja valvonta- ja seurantasysteemeineen. Linja on ollut se, että ohjaavan professorin asemaa on heikennetty kuten professorien asemaa muutenkin nykyisessä yliopistossa, jota kollega Hannu Korkeala on Kanavassa (6/2023) osuvasti nimittänyt hallintoyliopistoksi.

TM: Ymmärrän määrällisen johtamisen edut suhteessa epämääräisempiin laadullisiin kriteereihin. On helpompi mitata onnistumista, jos tavoitteena on kouluttaa 50 % maistereiksi, kuin arvioida sitä, ovatko yliopistot onnistuneet kasvattamaan kansakunnan sivistystasoa. Olen silti samaa mieltä siitä, että määrä ei korvaa laatua. Tai vähintäänkin kaipaisin keskustelua siitä, mitä näillä määrällisillä tavoitteilla viime kädessä tavoitellaan. Voimme hyvin kouluttaa 200 tai jopa 2 000 oikeustieteen tohtoria vuodessa: esimerkiksi Yhdysvalloissa on pelkästään satoja valtiosääntötutkijoita, vaikka lakien laki on samanmittainen kuin Suomen perustuslaki. Mutta mitä uskomme saavutettavan sillä, jos tekisimme näin? Tällaista keskustelua käydään yllättävän vähän. Nyt tavoitteet vaikuttavat tulevan opetus- ja kulttuuriministeriöstä (OKM) yliopistojen johdolle, joka reagoi kannustimiin ja joka edelleen painaa tavoitteita alaspäin yksittäisten tutkijoiden tasolle. Nämä taas eivät helposti kykene kyseenalaistamaan ylhäältä tulevia ohjeita vaan ottavat ukaasit vastaan. Tällöin ministeriöiden pitäisi ymmärrettävämmiin kommunikoida, mitä lisääntyvällä ja kiihtyvällä tohtorituotannolla tavoitellaan esimerkiksi oikeustieteissä.

TM: Loppusanasi Oikeus ja sen tutkiminen -teoksesta tai oikeustieteestä ylipäänsä?

JK: Ehdottomasti tarpeeseen tullut ja suositeltava kirja, joka toivottavasti avaa ja stimuloi keskustelua oikeustutkimuksen lisäksi juristien koulutuksesta ja yliopistojen tilasta. Olen ollut erityisen huolestunut yliopistojen sisäisen kriittisen keskustelun vaimentumisesta johtajavaltaisuuden, yliopistoleikkausten ja OKM:n byrokraattisen ohjailun voimistumisen aikakaudella. Onneksi kaikki lähtee intohimosta tutkimukseen ja opetukseen eivätkä nämä elementit ole yliopistoista kadonneet. Mutta miten voisimme saada yhteisömme kukoistamaan? Pitäisi saada aikaan jonkinlainen ”hyvän kierre”. Se edellyttäisi suuria muutoksia yliopistopolitiikkaan. Hyvä alku voisi olla kriittinen asiantuntija-arvio (ehkä komitean voimin?) syistä, miksi Suomen yliopisto- ja koko koulutuspolitiikka on luisunut alamäkeä ainakin 15 vuotta. Jos emme tunnista ongelmallisten muutosten syitä, emme myöskään voi niitä rationaalisin keinoin korjata.

TM: Urakehityksen epävarmuus ja akateemisen maailman kilpailullisuus ovat seikkoja, joita opettajien on syytä avata realistisesti nuorille, jotka miettivät tutkijan uraa. Muutaman kerran olemme kollegoiden kesken joutuneet vakavasti pohtimaan, voimmeko suositella nuorelle juristille akateemista uraa. Juristien työmarkkinat ovat hyvät, ja erityisesti yksityisellä sektorilla toistaiseksi voimassa olevat työsuhteet ovat pääsääntö. Myös palkkakehitys on nopeaa. Ei ole siksi itsestäänselvyys, että akateemista uraa voi varauksitta suositella.

Kuitenkin tutkijan elämässä on edelleen monia hyviä puolia. Oikeus ja sen kehitys tarjoavat loputtomasti uusia intellektuaalisia haasteita. Tutkijan ja opettajan työ on edelleen melko vapaata moniin muihin tehtäviin verrattuna. Oikeus on 2020-luvulla murroksessa, joten nyt on hyvä aika antaa oma panos oikeudelliselle ajattelulle. Keskustelun kohteena ollut kirja antaa monipuolisesti eväitä oman tutkimuksellisen viitekehyksen etsimiseen ja kehittelyyn. Sitä voikin suositella kaikille oikeustutkimuksen perusteista kiinnostuneille.